

הרביות ד"ר שפרה מישלוב

מלאכות האישה לבעה משמעות חיבת

הקדמה

בימים עברו, חלוקת התפקידים בין נשים לגברים בתחום המשפחה הייתה בדרך כלל ברורה ודיקטומית: האיש אחראי על הפרנסה, ואילו האישה על מלאכות הבית וגידול הילדים. בדברי חז"ל אנו מוצאים תקנות המשקפות חלוקה זו. בתקופתו - עם השינויים ברמת החיים ובאפשרויות התעסוקה שהביאה עימה ההתפתחות הטכנולוגית, הרי שבמקומות רבים מקובל שזוגות נשואים מחלקים ביניהם את נטל הפרנסה ועובדות הבית. נשאלת השאלה מה תוקפן של תקנות הנסיבות המחייבות נשים במלאות הבית במצבות המשתנה.

א. חובה או עצה טובה

המשנה (כתובות פ"ה מ"ה) מגדרה את חובות האישה:

אללו מלאכות שהאשה עושה לטחנת ואופה ומכבסת מבשלה ומוניקה את בונה מצעת לו המטה וועשה בצמרא. הכנסה לו שפחה אחת לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת. שניים אינה מבשלה ואיינה מניקה את בונה. שלש איינה מצעת לו המטה ואיינה עושה בצמרא. ארבעה יושבת בקטדרא. רביעי אליעזר אומר אףיו הכנסה לו מאה שפחות כופיה לעשות בצמרא שהבטלה מביאה לידי זימה. רבנן שמעון בן גמליאל אומר אף המדייר את אשתו מלאשות מלאכה יוצאה ויתן כתובתה שהבטלה מביאה לידי שיעום.

הגמרא (כתובות סא ע"א) מביאה ברייתא המוסיפה על מלאכות אלה ואף מרחיבת את רשיימת המלאכות בה חיבת אף מי שמסוגלת למן שפחות שיבצעו את המלאכות במקומם:

אמר רב יצחק בר חנניה אמר רב הונא: אף על פי שאמרו יוושבת בקטדרא, אבל מזוגת לו כוס, וממצעת לו את המטה, ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו. מדברי רשי" (שם) משמע שחכמים אינם מחיבים את האישה לעשות כן, אלא מייעצים לה זאת כעזה טובה, גם אם הכנסה לו שפחות משום שאין במלאות אלה תורה אלא הבעת חיבת:

לפروس סדין ולבדין דבר שאיןו תורה ומשום דמיili' דחיבת נינהו כדי שתתתחביב עליו ולא דמי למצעת דמותני' דהוא דבר של תורה ובכפיה הני לא כפי לה אלא חכמים השיאוה עצה טובה להנהיג זאת בישראל.

חיזוק לדברי רשי" ישנו בהמשך דברי הגמרא (שם):

אמר רב יצחק בר חנניה אמר רב הונא: כל מלאכות שהאשה עושה לבעה - נדה

עשה לבעלה, חוץ ממצוגת הocus, והצעת המטה, והרחצת פניו ידיו ורגליו. והצעת המטה.

ニידה אינה עושה מלאכות אלה משום שמדובר בפעולות של חיבת העשיות לקרב בין האישה לאישה בזמן שיש צורך דווקא בהרחקה. לעומת זאת רשותי, התוספות (כתובות סג ע"א ד"ה רב) הבינו שחכמים חיבבו אישה במלאות אלה, והיא אינה פטורה מהן גם אם הכניסה שפחות:

ומורדת מלאכה הינו מזיגת הocus והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליים
דמסתברא דחייבת אפילו אמרה אני ניזונית ואני עושה מיד דהוה איושבת בקדדרא דחייבת בהן.

כך גם הגדר הרמב"ם (להלן אישות פ"א ה"ז) חמש מלאכות שאישה מחויבת בהן ולא יכולה להיפטר מהן באמצעות משراتות, ושש מלאכות אותן יש לה משרתות אינה מחויבת בהן:

נמצאו כל המלאכות שככל אשה עושה אותן לבעלה חמש מלאכות. טווה ורוחצת פניו ידיו ורגליים ומזיגת את הocus ומצעת את המטה ועומדת ומשמשת בפנוי.
וממלאכות שמקצת הנשים עושות אותן ומקצתן אין עושות שש מלאכות. מטבחנת ומבשלת ואופה ומכבשת ומונקה ונונתנת תנין לפנייה בתה:

גם המאייר (כתובות נטו ע"ב) כתוב שאין לפטור את האישה מלאכות שנועדו לחיבת:
ומ"מ פירשו בגם' שפחי' בארבב' [שפחות] מזיגת לו את הocus ומרחצת לו פניו,
ואנו גורסים בה ומצעת לו את המטה אלא שאנו מפרשימים אותה בהצעת סדרין
לבד מפני דברים אלו מביאין אותה לידי חיבת, ואין לה להפקיע את עצמה
מדברים המכובדים אותה אצל בעלה...

אם כן, גם הראשונים המכובדים את האישה במלאות אלה, ולא רק כעזה טוביה, סוברים שמדובר במלאות שנועדו להביא לחייבת, ולכן פטורה מהן בעת נידה. נראה שה'בית יוסף' נוקט כדעת רש"י אותה הוא מביא ראשונה בדבריו על ה'טור', שכאשר אישה מכינה שפחות חכמים ממליצים לה בכל זאת לבצע זאת מלאות אלה לבעלה משום חיבת, אך לא מחייבים אותה בכך.¹ כך הבין ה'בית שמואל' (אה"ע סי' פ ס"ק ז) את ה'בית יוסף', אם כי הוא חלק עליו ונוקט כדעת הראשונים אחרים² שמלאות אלה הן בגדר חובה הchnala גם על אישה שיש לה שפחות:

מלאכות אלו עשו. משמע דמחייבים לעשות וכן משמע מתו' דף ס"ג וכן הוא דעת הרמב"ם והג"א ולא קרשי' שכותב עזה טוביה היא שתעשה מלאכות אלו
ובוטר משמעו דס"ל קרשי'?

לעומתו, בעל ה'הפלאה' (קונטרס אחרון סי' פ ס"ק ז) סבר שגם רש"י לא התקoon בדבריו אלו לפטור נשים מלאכות שיש בהן חייבת, רק להבהיר שמי שאינה עושה אותן לא תיחשב כמורdotot: 'נראה דעתך רש"י' ז"ל דלא הוא משומן זה מורdotת מלאכה כמו בשאר מלאכות'. לגבי מלאכות שיש בהן חייבת ואהבה בהנחה שהאישה מחויבת בהן, נחקרו

1. ב"י, אה"ע סי' פ.

2. וראה באר היטב על שו"ע אה"ע סי' פ, המעיד את שיטת רש"י מול שאר הראשונים. שו"ת דברי שלום, אה"ע ח"ב סי' עו, מביא שם הרא"ש (תוס' הרא"ש כתובות סג ע"א ד"ה רב הונא) סובר קרשי'.

הרמב"ן והראב"ד האמ' מדבר בחיוב ממוני בלבד האישה כלפי בעלה, או שמא אישת שאינה עושה מלאכות אלה ונחשבת מורדת ונינתה לגרשה ללא כתובה.³ לפי שיטת הראב"ד שנחשבת כמורדת, ניתן להתבונן על מלאכות אלה כהרחבת מסגרת הקרבה האישית בין איש והאישה, שהיא חלק מהותי מהגדרת הנישואין. כך הסביר את המחלוקת הרב משה רבינוביץ' (המלאכות שאישה עושה לבולה): אחר תורה הר עציו): הראב"ד סובר ש'ניסיאין' פירושם יצירת מסורת משותפת של חיים. בניית בית במובן הרחב של המשפחה. וממילא המלאכות שאישה עושה לבולה מהוות חלק מהותי מאותה מערכת ולא חיוב חיצוני שמתווסף... יתכן אף לראות זאת כمعין הרחבה של מושג האישות. שלדעת הראב"ד איןו כולל רק את השימוש המטה אלא גם את המלאכות הללו.

ב. מקרים בהם נשים פטורות ממלאכות אלה

ה'שולחן ערוך' (אה"ע סי' פ סע' ד, י) התנה את החיוב במלואות אלה במנוגה הרווחה במשפחה:

ד. וכן כל אשה רוחצת לבולה פניו, ידיו ורגליו; ומזוגת לו את הכווס; ומצעת לו את המטה; (ויא' דמחוייבת להציג כל מטופת הבית); ועומדת ומשמשת בפני בעלה, כגון שתנתן לו מים או כליא או שתתוטל מלפניו, וכיוצא בדברים אלו; אבל אינה עומדת ומשמשת בפני אביו או בנו (ויא' דוקא באין סמוכין על שולחן בעלה)...

? כל אלו המלאכות אין מחייבים אותה, אא"כ יהיה דרך משפחתו ומשפחתה לעשותן.

המהר"י אלמנדרי (מובא בשו"ת דברי שלום, אה"ע ח"ב סי' עו) סובר מדקודק בלשונו רשי' שהדבר תלוי במנוגה המקום - שבמקום שהשיאה חכמים עצה טוביה כדי שתתחביב על בעלה כופין אותה 'מחמת המנוגה', 'ונפקא מינה דבמקום שלא נהגו כן, אין כופין אותה'. המהר"י באסאן⁴ סיכם את הסוגיה בהגידו שלושה סוגים מלאכות שאישה עושה בעלה:

א) מלאכות שיש בהן תועלת כלכלית לבעל, כגון: עושה בצמר (מעשה ידיה) – האישה נפטרת ממלאכות אלה אם מוחלת על חיוב הבעל במזונותיה.⁵

ב) מלאכות שהן לתיקון צורכי הבית, כגון: טוחנת, מכבסת ומלואכות קטנות שבבית – האישה נפטרת ממלאכות אלה אם יכולה לממן שפחות (או מכונות וכדו') שייעשו אותן במקומות.

ג) מלאכות שיש בהן מושום חיבה ואהבה כגון: מזוגת לו כס ומרחצת פניו ידיו ורגליו – מלאכות אלה או דומות להן מחייבות בכל מקרה לדעת רוב הראשונים.

בנוסף, ה'חלוקת מחוקק' (אה"ע סי' פ ס"ק יא) צירף את הדעות שאין כופין אותה במקרה

.3. ראב"ד בהשגותיו על הר"ף, כתובות קו ע"א בדף הר"ף; רמב"ן, ספר הזכות שם.

.4. שאלות ותשובות מהר"י באסאן, מכון הכתב תשס"ו, סי' ל"ח.

.5. הרב נריה צבי, 'בעלות נשים נשואות בימינו וחיבון בנזקיין', תחומיין מא, עמ' 332-330.

שים לה כסף לשפחות או שלאלות אלה לא נהוגת במשפחה, עם דעת הראשונים שצינו שיש לחיבת מלאות ח'בה, וקבע כי אין לחיב את האישה במלאות אלה דווקא, וזה לשונו:

דכל אשה צריכה לעשות שירות קטן לבעה והוא ק"ו מהצעת מטהו מכל שכן להושיט לו כלי אחד.

כלומר לשיטתו, די במלאה כלשהי המבטאת ח'בה כדי לצאת ידי חובת דעתות הראשונים. וכך כתב הרב יעקב אריאל ('מבנה המשפחה המודרנית - השולכות הלכתיות', תחומיין כב, עמ' 133-134) לאור כל זאת:

המצב הימם דומה לאישה שהכניסה כמה שפחות שהיא פטורה אפילו מהצעת מיטות. אומנם רחיצת פניו ידי ורגליו ומזגת הолос לאורה אין תלויות בעבודותיה האחירות של האישה, שהרי גם מי שמכניסה כמה שפחות ח'בת בהן, ואם כן גם אישה עבדת בימיינו לאורה תתחייב בהן, מכל מקום לא מקובל היום שאישה עשויה מלאות אלו לבעה ובתמורהין יש מעשי ח'בה אחרים שהאישה צריכה להיות ח'בת בהם.

סיכום ואחרית דבר

מכל האמור עולה שבימינו בנסיבות שנוהga חלוקה שיתופית בין בני הזוג במלאות הבית ונשיאה משותפת בנטל הפרנסה, אין חובה על נשים לבצע דווקא מלאות אלה ואחרות. אולם נותר ח'וב (לדעת רוב הראשונים) או המלצה טובה (לדעת ר'ש"י) לנשים לעשות מלאות כלשהן שיבתו ח'בה לפני בעליהן. חשוב לציין כי לצד הח'וב (או המלצה) לנשים לנוקוט בפעולות בתיות של ח'בה לפני בעליהן, ההלכה⁶ גם מחייבת את הגברים במעשים שיש בהם משום ח'בה, כמו קניית בגדים ותכשיטים לנשים לקראת החגיגים. על אף שהוא באופי הפעולות המחויבות לכל אחד מבני הזוג, ההלכה משווה בכך של שני בני הזוג לנוהג בח'בה אחד לפני השני. מעניין לציין שבמקביל להשתלבות הולכת וגוברת של נשים בעולם התעסוקה, מתעוררת בשנים האחרונות תגובת מטוטלת למגמה להשווות בין גברים ונשים בכל דבר ועניין ולטשטש הבדלים ביניהם, מחוץ ובתוך המשפחה. דוגמה לכך ניתן למצוא בספר 'לדעת להיכנע' המבקש לשקם את מוסד הזוגות והפרק לרבות מכיר. המחברת קוראת לנשים לזכור את 'מיთוס השוויון' בכל הנוגע לחלוקת התפקידים במשפחה, ומציעה להן להעניק תשומת לב ואהבה לבעליהן באופןך ואינטימי באמצעות פעולות ח'בה, וכן לאפשר לעצמן להישען על בני זוגן, בין השאר בכל הנוגע לדאגה לכלכלה המשפחה.⁷ חכמוני בראייתם למרחוק העמיקו לראות איך גם במצבות כלכליות וחברתיות משתנה, ישן הנהגות שחשוב לשמר, על מנת לטפח את האינטימיות הזוגית באופן התואם לאופיו של כל אחד מבני הזוג.

6. שו"ע, או"ח ס' תקכט סע' ב.

7. לורה דויל, לדעת להיכנע, מודן 2002, עמ' 127-133.